

**Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка**

**Педагогічний факультет
Кафедра музичного мистецтва**

Дипломна робота магістра

з теми **Розвиток вокальних даних школярів на
уроках музичного мистецтва**

Виконала студентка 2 курсу
групи ММ1- М19з
спеціальності Музичне мистецтво
Станіславська Крістіна Миколаївна

Керівник: кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва
Воєвідко Л. М.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри музичного мистецтва
Лабунець В. М.

2020 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ВОКАЛЬНИХ ДАНИХ ШКОЛЯРІВ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ7	
1.1. Поняття вокальних «здібностей» школярів в науковій, навчальній та навчально-методичній літературі.....	7
1.2. Вокально-хорова робота зі школярами на уроках музичного мистецтва.....	17
1.3. Особливості розвитку дитячих голосів на уроках у закладах загальної середньої освіти	26
РОЗДІЛ II. МЕТОДИКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ МУЗИЧНО-СПІВАЦЬКОГО РОЗВИТКУ ШКОЛЯРІВ	
2.1. Вокально-інтонаційна робота з розвитку вокальних даних учнів на уроках музичного мистецтва	33
2.2. Інноваційні технології в розвитку вокальних даних школярів у закладах загальної середньої освіти	63
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80

ВСТУП

Попри всю різноманітність напрямків роботи сучасного закладу загальної середньої освіти з великою наполегливістю затверджується теза про важливість музичного навчання та виховання школярів. Залучення школярів до музичного мистецтва, формування їх знань та компетентностей, виховання морально-естетичних почуттів, формування поглядів, переконань, духовних потреб здійснюється на уроках музичного мистецтва і є в даний час особливо актуальним.

Зберегти сьогодні співочі традиції без вчителя музичного мистецтва неможливо. Через вокально-хорову діяльність на уроках музичного мистецтва відбувається наповнення знаннєвої бази музикознавчого кштиву, прилучення школярів до багатой української та зарубіжної музичної культури, а колективний спів на уроках – це прекрасне психологічне, моральне та естетичне середовище для формування як знань, так і кращих людських якостей особистостей школярів.

Аналіз наукової, навчальної, навчально-методичної літератури показав, що значна частина робіт з дитячої вокальної педагогіки створена в першій половині ХХ століття, сучасні ж роботи, що стосуються даної проблематики, не носять концептуального характеру та потребують системного вивчення та вдосконалення. Разом з тим, сьогодні дитяча музична педагогіка потребує нових теоретично-наукових досліджень, що спираються на концепцію особистісно-орієнтованого навчання, що синтезують досягнення сучасної педагогіки та накопиченого в минулому досвіду.

Робота з розкриття та розвитку вокальних даних школярів вимагає спрямовувати діяльність вчителя музичного мистецтва в тому числі й на проєктні технології, які потребують інтегрованих знань і дослідницького пошуку вирішення поставлених завдань у музичному навчанні в закладі

загальної середньої освіти. Учитель озброюється усім арсеналом дослідницьких і пошукових методів, організовує і проводить дискусії, не нав'язуючи своєї точки зору, не пригнічуючи своїм авторитетом, що допомагає краще донести навчальний матеріал, долучити усіх учнів класу до роботи та зацікавити їх цією роботою. Застосування проєктних технологій допомагає краще засвоювати навчальний матеріал, сприяє розвитку вокальних даних, творчих здібностей школярів, вмінню аналізувати та синтезувати інформацію. В результаті підвищується рівень навчальних досягнень учнів, збільшується зацікавленість до вивчення навчального предмету, покращується психологічний мікроклімат у класі. Разом з тим, розвивається самостійність школярів та кожен учень має змогу реалізовувати та розвинути свої здібності та таланти.

Зважаючи на актуальність питання розвитку вокальних даних та здібностей школярів слід зазначити, що до нього зверталась велика кількість науковців як вітчизняних так і зарубіжних. Помітний внесок у пошуку ефективних шляхів вокального навчання учнів різного віку мистецтву співу внесли такі дослідники, як В. Антонюк, І. Гадалова, Б. Гнидь, Л. Дмитрієва [17], В. Доронюк, О. Лобова, А. Менабені [30], М. Микиша, Н. Можайкіна, Д. Огороднов [33, 54], Е. Печерська, Г. Стулова [45, 46, 47], К. Малініна [29], Є. Алмазов [26], В. Ємельянов [18], О. Ростовський [44], Л. Хлебнікова, Ю. Юцевич та багато інших. З психологічної точки зору дана тематика широко досліджувалась у працях: Б. Ананьєва, Т. Артем'євої, О. Волобуєвої, Е. Голубєвої, В. Дружиніна, М. Кабардова, Г. Костюка, О. Леонтєва, С. Максименка, О. Матюшкіна, М. Мерліна, С. Рубінштейна, Б. Теплова, В. Чудновського, В. Шадрикова, та ін.

Разом з тим, аналіз літератури та джерел дозволив виявити, що учні часто не володіють найважливішими навичками правильного голосоутворення, не вміють користуватися співочим диханням; нерідкі випадки, коли у багатьох учнів в зв'язку з частою відсутністю професійного контролю за роботою голосового апарату присутні м'язова скутість, що

призводить до больових відчуттів. Зрозуміло, все це не створює сприятливих умов для розвитку вокальних даних, не сприяє формуванню умінь і навичок правильного голосоутворення. Таким чином, проблема постановки дитячих голосів на уроках музичного мистецтва, вивчення дидактичних основ правильного розвитку вокальних даних дитячого голосу з урахуванням вікових особливостей в умовах навчання в закладах загальної середньої освіти набуває особливої гостроти та актуальності.

Об'єкт дослідження: навчально-виховний процес вокально-хорової роботи зі школярами на уроках музичного мистецтва.

Предмет дослідження: розвиток вокальних даних школярів на уроках музичного мистецтва.

Мета роботи: вивчення теоретично-методичних основ та розвитку вокальних даних учнів на уроках музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти.

Згідно з метою дослідження було визначено такі **завдання:**

- опрацювати та проаналізувати літературу з досліджуваного питання;
- з'ясувати поняття «здібність»;
- дослідити особливості розвитку дитячого голосу;
- обґрунтувати педагогічні умови, що забезпечують роботу з розвитку вокальних даних учнів на уроках музичного мистецтва;
- проаналізувати вокально-інтонаційну діяльність в даному ракурсі;
- ознайомитися з інноваційними технологіями у музичному вихованні школярів щодо розвитку їх вокальних даних.

Методи дослідження – для розв'язання поставлених завдань ми використовували емпіричні (спостереження, опис) для вивчення та проникнення в суть теми, та теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення, дедукція,

пояснення), щоб зробити повне дослідження теми, та повністю висвітлити усі питання в роботі. Саме ці методи допомогли розкрити тематику, та впоратися з поставленим завданнями.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали проведеного дослідження стануть у нагоді для подальшого вивчення специфіки вокальних даних школярів і основою для майбутніх вчителів музичного мистецтва в даному напрямку в закладах загальної середньої освіти.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Розвиток вокальних даних школярів на уроках музичного мистецтва в закладі загальної середньої освіти – важливий компонент у музичному навчання школярів. Розвиток вокально даних глибоко взаємопов'язаний з розвитком мислення, спостережливості, пам'яті, уяви, уваги, волі, і іншими властивостями особистості; сприяє вихованню в школярів кращих людських якостей, а також зміцнює здоров'я через дихальну і серцево-судинну системи учня.

Залучення учнів в музично-творчий процес є доступний кожному школяреві в формі співу та сприяє формуванню загальної музичної культури,

прилучає їх до справжніх моральних цінностей та норм. Важливо зазначити, що в розвитку вокальних даних школярів бралися до уваги основні вокально-хорові навички: звукоутворення, співоче дихання, артикуляція, дикція і емоційна виразність виконання. В процесі співу всі навички проявляються у взаємозв'язку. Не можна забувати, і про те, що неправильний режим голосоутворення, як і порушення гігієнічних норм в співі, може привести до серйозних захворювань і псування голосу школяра. Оптимальний період для заняття мистецтвом – дитинство, коли людина відкрита для діалогу і сприйняття інформації. Управління складного процесу голосоутворення залежить від нервової системи і від умовно рефлексорної діяльності кори головного мозку.

Таким чином, навчання співу, прилучення дітей до прекрасного є потужним засобом їх виховання та розвитку. Значну роль у навчанні співу відіграють правильно сформовані співацькі навички. Як відомо, навички – це закріплені, автоматизовані прийоми і способи роботи, що є складовими моментами в складній, свідомій діяльності.

Результати нашого дослідження та проведених розвідок рядом науковців, дають підставу стверджувати, що розвиток вокальних даних забезпечується лише через відповідність реального звучання і внутрішніх музично-слухових уявлень учнів. Внутрішні музично-слухові уявлення пов'язані з руховими і створюють настроєність у рухах, готовність до певних дій, що відповідають художньому завданню щодо конкретного уроку музичного мистецтва та реалізації його мети в закладі загальної середньої освіти.

У ході даного магістерського дослідження нами було виконано ряд завдань:

– опрацьована методична література з даної теми. Значний внесок у пошук ефективних шляхів розвитку вокальних даних школярів різного віку внесли такі дослідники, як Л. Г. Дмитрієва, А. Г. Менабені, Д. О. Огороднов, Г. П. Стулова, К. М. Малініна та багато інших. Питаннями розвитку музичних

здібностей, в тому числі і вокальних займалися Н.О. Ветлугіна, В.Н. Шацький, Н. Л. Готсдинер, А. Л. Маслова, Є. І. Алмазов та інші. Щодо впровадження методик у процес музичного виховання та розвиток музичних здібностей наведемо імена таких педагогів, як Д. Кабалевський, К. Орф, П. Вейс, З. Кодай, Н. Метлов, О. Радинова та інші;

– було з'ясовано поняття «здібність». Проблема здібностей завжди хвилювала вчених і з теоретичного, і з практичного боку. Здібності вивчаються різними науками. Але найбільш глибоко та різнобічно проблему здібностей розглядає психологія. аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави для твердження, що здібності – це індивідуально-психологічні особливості, тобто суб'єктивні умови успішного здійснення певного виду діяльності. Здібності проявляються в процесі оволодіння діяльністю в тому, наскільки індивідуальність за інших рівних умов швидко і ґрунтовно, легко і міцно освоює способи її організації та здійснення;

– досліджено особливості дитячого голосу. В даний час в методиці музичної освіти накопичено значний обсяг знань з питання особливостей дитячого голосу і з розвитку дитячого співочого голосу на уроках музичного мистецтва. Аналіз особливостей розвитку дитячого голосу показав, що у молодших школярів (до 10-11 років) голос має чисто дитяче звучання. Зростання дитини цього віку йде плавно, і в її голосі немає істотних змін. В учнів основної школи з голосом відбуваються сильні зміни, що відбиваються в трьох періодах розвитку: предмутаційний, мутаційний і післямутаційний. Ці періоди характеризуються зміною будови голосового апарату та іншими фізіологічними змінами, що відбуваються з організмом. Тривалість періодів індивідуальна для кожного школяра, тому вчителю музичного мистецтва необхідно знати зовнішні ознаки їх проходження і будувати уроки таким чином, щоб не завдати шкоди голосу учня. Це вимагає індивідуального підходу до кожного школяра;

– обґрунтовано значення вокально-хорового виховання на уроках музичного мистецтва. Хоровий спів на уроках музичного мистецтва з його

доступністю, демократичністю був і залишається надійним засобом музичного виховання, освіти і підвищення загальної культури підростаючого покоління. Головна мета вокально-хорової роботи в системі загальної середньої освіти – ввести школярів в світ високих духовних цінностей, закладених в музичному мистецтві. Вокально-хорова робота сприяє розвитку всіх сторін його особистості: знаннєвої, світоглядної, інтелектуальної, естетичної, емоційної. Вона виконує широку освітню функцію, активізує психічну діяльність школярів, розвиває їх пам'ять, смак, артистичність, емоційність;

- проаналізовано вокально-інтонаційну діяльність. Основна мета – виховання у школярів вокальної культури, залучення їх до музики. Завдання вокальної діяльності витікають із загальних завдань музичного навчання та виховання і нерозривно з ними пов'язані;

- розглянуто методики з музичного виховання. Опрацьовано методичні засади музичного виховання учнів О. Ростовського на основі української національної культури; шляхів вдосконалення змісту музичного навчання школярів в закладах загальної середньої освіти, теоретико-методологічних основ керування процесом розвитку вокальних даних школярів. Розглянуто методику Е. Печерської музичного виховання для учнів початкових класів, що дозволило нам виокремити та використати в нашому магістерському дослідженні низку педагогічних методів, прийомів і засобів їх реалізації в розвитку вокальних даних школярів. Розгляд методики Д. Кабалецького дав нам змогу переконатися в тому, що всі форми музичних занять зі школярами мають бути спрямовані на їх духовний розвиток. Майже будь-яка, навіть сама лаконічна розмова про музику може (і повинна) допомагати їх пізнанню світу, формуванню світогляду школярів та вихованню моральності в сучасних учнів закладів загальної середньої освіти України;

- ознайомилися з інноваційними технологіями щодо розвитку вокальних даних школярів. В даний час для підвищення якості навчальної роботи з учнями в освіті застосовують найрізноманітніші педагогічні інновації. У галузі музичного навчання та виховання ми виділили наступні

характерні напрямки ефективні для розвитку вокальних даних сучасних школярів:

–застосування особистісно-орієнтованих технологій;

–застосування здоров'язберігаючих технологій;

–застосування сучасних прогресивних методик розвитку вокальних даних школярів;

–застосування інформаційно-комунікативних технологій.

–застосування проєктних технологій в навчально-виховному процесі.

Отже, спираючись на науково-педагогічну літературу та наше проведене магістерське дослідження, ми дійшли висновків, що на розвиток вокальних даних школярів на уроках музичного мистецтва впливають як об'єктивні причини – особистість та система методів і технологій вчителя музичного мистецтва, умови роботи (музичний матеріал), так і суб'єктивні – індивідуальні особливості школярів, анатомо-фізіологічні властивості голосового апарату співаючих, психологічна атмосфера та взаєморозуміння під час уроків музичного мистецтва. Окрім того, розвиток вокальних даних школярів забезпечується реалізацією принципів опори на національне спрямування співацького навчання школярів; ефективного використання художньо-музичних медіа-засобів; залучення ефективних технологій навчання, спонукання до творчої самореалізації та саморозвитку кожного школяра на уроці музичного мистецтва в закладі загальної середньої освіти.

Виконане магістерське дослідження не вичерпує всіх компонент розглянутої проблематики та може бути продовжене в подальших розвідках щодо аспектів розвитку вокальних даних школярів на уроках музичного мистецтва в сучасних закладах загальної середньої освіти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алиев Ю.Б. Пение на уроках музыки : Метод. пособие для учителей нач. школы. Просвещение, 1978. 175 с.
2. Бушуева М. Вокально-хоровая работа в школе. Москва : Просвещение, 1990. 194 с.
3. Ветлугина Н. А. Музыкальное воспитание и развитие ребенка. Москва : Просвещение, 1967. С. 35.
4. Вокальне виховання дітей. Електронний ресурс:
<https://worldofteacher.com/5694-vokalnoe-vozpitanie-detey-iz-opyta-raboty.html>

5. Возрастные особенности физиологии голосового аппарата и высшей нервной деятельности подростков : Электронный ресурс: <https://studopedia.org/13-.html>
6. Вокально-інтонаційні вправи. Електронний ресурс: http://www.all2music.com/solfedgio_forms_ryzhkov.html#vokal.
7. Вокально-технічні навички. Електронний ресурс: <http://vocalmuzshcola.ru/vokal/vokalno-texnicheskie-navyki>
8. Вокальні методи навчання співу : Електронний ресурс: <http://vocalmuzshcola.ru/vokal/vokalnye-metodiki>
9. Вокальна-педагогічні аспекти роботи з школярами : Електронний ресурс: https://ale07.ru/music/notes/song/chorus/voprosy_pedagogiki/vvp7_1.htm
10. Гадалова І.М. Музика та співи. Методика викладання: навч. посібник : Київ : Вища школа. 1996, С. 1–237; Ч.ІІ. С. 238–423.
11. Галузьяк В. М., Сметанський М. І., Шахов В. І. Педагогіка: Навчальний посібник. Вінниця : ДП "Державна картографічна фабрика", 2006. 400 с.
12. Гальтон Ф. Наследственность таланта: Законы и последствия. Мысль, 1996. 269 с.
13. Гігієна та охорона дитячого голосу. Електронний ресурс : <https://sites.google.com/site/zanatiavokalom/gigiena-i-ohrana-detskogo-golosa>
14. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 135 с.
15. Гречаний О. Філософія здібностей у контексті пріоритету духовного над матеріальним. Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. 211 с.
16. Далецкий О.В. Самоучитель певца, вопросы – ответы. Харьков : Издательский дом «Композитор», 2003, С. 56.
17. Дмитриева Л. Г., Червоиваненко Н. М. Методика музыкального воспитания в школе. Москва. Просвещение, 1998. 239 с.
18. Дмитриев Л. Б. Основы вокальной методики. Москва : Музыка, 1968. 674 с.
19. Ефремова Г. Особенности формирования вокально-интонационных навыков учащихся ДМШ на уроках сольфеджио. Электронный ресурс: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-formirovaniya-vokalno-intonatsionnyh-navykov-uchaschihsya-dmsh-dshi-na-urokah-solfedzhio>
20. Инновационные технологии в вокальном воспитании учащихся (методические рекомендации в помощь руководителям вокально-хоровых коллективов). [Электронный ресурс]. Режим доступа : https://www.metodkopilka.ru/innovacionnye_tehnologii_v_vokalnom_vospitanii_uchaschihsya_metodicheskie_rekomendacii_v-42570.htm
21. Использование инновационных технологий в вокально-хоровом пении Электронный ресурс: <https://portalpedagoga.ru/servisy/publik/publ?id=18>
22. Кабалевский Д. Б. Основные принципы и методы программы по музыке для общеобразовательной школы. Программа по музыке (с поурочной

- методической разработкой) для общеобразовательной школы; 1-3 классы. Москва : Просвещение, 1986. С. 12.
23. Кант И. Собрание сочинений в 8 томах. Москва : Юбил. изд., Т. 5. 1994. 493 с.
24. Кодай З. Теория музыки и учение о гармонии. Будапешт, 1911. 126 с.
25. Кушка Я.С. Методика музичного виховання дітей : навчально-методичний посібник для студентів вищих музичних навчальних закладів I–II рівня акредитації. Вінниця : ВДПУ, 2002. 224 с.
26. Левидов И. Певческий голос в здоровом и больном состоянии. Москва : Искусство, 1939. 253 с.
27. Левидов И.И. Охрана и культура детского голоса. Музгиз, 1939. 221 с.
28. Лук А.Н., Психология творчества. Харьков : «Наука», 1978. С. 8 – 37.
29. Малинина Е. М. Вокальное воспитание детей. Музгиз, 1966. 84 с.
30. Менабени А. Г. Методика обучения сольному пению : Учебное пособие для вузов. Просвещение, 1987. С. 74 – 75.
31. Метлов Н.А. Музыка детям : Пособие для воспитателя и музыкального руководителя детского сада., Москва : Просвещение, 1985. 123 с.
32. Назайкинский, Е. В. Звуковой мир музыки. Москва : Музыка, 1988. 254 с.
33. Огороднов, Д. Е. Музыкально-певческое воспитание детей в общеобразовательной школе. Изд. 3е. Киев : «Музична Україна», 1989. 164 с.
34. Орлова Н. Д. Развитие голоса девочек. Москва : Знание, 1963. 116 с.
35. Особенности детского голоса и работа по развитию детского певческого голоса Электронный ресурс: <https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=887288>
36. Особливості навчання вокалу в підлітковому віці. Електронний ресурс: http://www.rusnauka.com/35_NOBG_2013/MusicaAndLife/1_149454.doc.htm
37. Петровский А. Психология. Словарь, под. ред., Г. Ярошевского. 2е изд., испр. и доп. Москва : Политиздат, 1989 році . 494 с.
38. Печерська Е.П Уроки музики в початкових класах : навч. посібник. Київ : Либідь, 2001. 272 с.
39. Радынова О.П., Музыкальное воспитание дошкольников. Москва : Просвещение, 2000. 164 с.
40. Розвиток дитячого голосу в процесі навчання співу. Електронний ресурс: http://vio.uchim.info/Vio_117/cd_site/articles/art_3_5.htm
41. Ригина Г. С. Музыка 1-2 класс. Методика. Учебная литература. Москва : (Корпорация Федоров), 2012. 112 с.
42. Савенков А. Психология детской одарённости. Москва : Юрайт 2017. 76 с.
43. Світайло С. Методика роботи з дитячим хоровим колективом. Київ : Либідь, 2016. 140 с.
44. Семячкина Г. Особенности организации певческой деятельности как средства развития музыкальных способностей младших школьников. Электронный ресурс доступа : <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-organizatsii-pevcheskoy-deyatelnosti-kak-sredstva-razvitiya-muzykalnyh-sposobnostey-mladshih-shkolnikov>